

Een culturele tomtom

dr. M.F.J. Houben – luitenant-kolonel der mariniers*

Binnen de Amerikaanse krijgsmacht wordt steeds meer gesproken over ‘navigating the cultural and human terrain’. Deze vaardigheid wordt noodzakelijk geacht om de complexe culturele verbanden in de Iraakse en Afghaanse samenlevingen beter te kunnen begrijpen. De redenering is dat een beter begrip van de culturele context leidt tot een groter of beter militair effect omdat men beter kan inschatten wat wel en wat niet werkt. Van een operatiegebied wordt daarom niet alleen het geografische terrein in kaart gebracht maar ook het culturele terrein. Pas als dat gebeurd is, kan een commandant de route bepalen voor de uitvoering van zijn missie.

Voor deze culturele cartografische inspanningen huurt de Amerikaanse krijgsmacht antropologen, linguïsten en sociaal wetenschappers in. Zij worden ondergebracht in zogeheten *Human Terrain Teams*. Deze teams zijn vervolgens verantwoordelijk voor de *Human Terrain Systems* aanpak. Op een systematische en gestructureerde wijze beschrijven ze de lokale cultuur en bevolking, brengen de machtsverhoudingen in kaart gebracht en documenteren deze. Alles met het oog op het beter begrijpen van de lokale cultuur en bevolking. Ook voeren de teams veldonderzoek uit, meestal door middel van ‘participerende observatie’, om culturele informatie te vergaren.

Deze aanpak is niet nieuw maar ook niet onomstreden. De Amerikaanse krijgsmacht heeft een lange geschiedenis van samenwerking met de sociale wetenschappen. In de jaren veertig van de vorige eeuw hielp Margaret Mead

– een icoon uit de antropologie – de *Office of Strategic Services*, de voorganger van de CIA, om een eenheid op te zetten voor psychologische oorlogvoering. In de jaren vijftig werd een cultureel-antropologische studie naar de angst voor vampieren gebruikt om een opstand op de Phillipijnen te onderdrukken. Maar toen geruchten de ronde gingen doen over project Camelot, een project waarbij antropologen en antropologisch veldwerk werden gebruikt om sociale veranderingen in een maatschappij te initiëren of te doen versnellen, was het gedaan met de samenwerking.

Ook de huidige projecten in Irak en Afghanistan geven aanleiding tot discussie en verschil van mening. De Associatie van Amerikaanse Antropologen heeft op conferenties in 2007 en 2008 afstand genomen van deze vorm van sociologisch-antropologisch onderzoek en van de samenwerking met Defensie.

The accidental guerilla

Toch wordt het belang van het culturele element in ‘the long war’ meer en meer onderkend en vindt het zijn weg naar officiële publicaties. De man die een belangrijke bijdrage aan deze bewustwording heeft geleverd is David Kilcullen. Hij schrijft in zijn laatste boek:

the local fighter is (...) often an accidental guerilla, fighting us because we are in his space, not because he wishes to invade ours. He follows folk-ways of tribal warfare that are mediated by traditional cultural norms, values, and perceptual lenses.

(The Accidental Guerilla, p. xiv)

Een militaire strategie formuleren op basis van die uitgangspunten is geen eenvoudige opgave.

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matsers en luitenant-kolonel der mariniers Marc Houben.

Big and Dumb versus Small and Smart

In de VS domineren twee vooronderstellingen het (traditionele) Amerikaanse denken over het oplossen van conflicten. De eerste vooronderstelling is dat elk probleem oplosbaar is. Het accepteren dat ‘muddling through’ ofwel ‘pappen en nathouden’ soms het enige alternatief is, wil er bij veel Amerikanen niet in. Afghanistan is een probleem ‘that can be fixed’; onoplosbare problemen bestaan niet...

De tweede vooronderstelling is dat elk probleem hetzij met geld (nóg een miljoen dollar) hetzij met militaire macht (nóg een brigade) kan worden opgelost. Ook zijn veel Amerikanen van mening dat omvang belangrijk is: *big is beautiful & size matters!* Dat vind je ook binnen de Amerikaanse krijgsmacht terug; ik noem dat het ‘XXL-denken’. Toch lijkt dat XXL-denken niet meer zo vanzelfsprekend.

Veel commandanten die in Irak en Afghanistan hebben gediend, houden er een andere visie op na. ‘We don’t want to be dominant and irrelevant, we want to be relevant’, zei generaal James Mattis, ‘we need smart people, not smart bombs...’ Mattis werd vervolgens de grote voorvechter voor meer en betere taaltraining binnen het Korps Mariniers en ‘cultural awareness’-klassen voor eenheden die worden uitgezonden. Als gevolg van de ervaringen in Irak en Afghanistan zet de Amerikaanse krijgsmacht in op een enorm transformatieproces waarin dat XXL-denken moet plaatsmaken voor een andere aanpak.

Van network centric naar culture centric optreden

Die andere aanpak beoogt een omslag van het genetwerkte militaire optreden, waarbij allerlei hoogwaardige sensoren aan elkaar gekoppeld zijn, naar een manier van optreden waarbij de lokale cultuur een belangrijke factor is in de te volgen militaire strategie. Het operatieterrein van de wereldwijde ‘war on terror’ is extreem lokaal. Verzet (‘insurgency’) is vaak een zaak van familiebanden en sociale netwerken, bijeengehouden door een gemeenschappelijk cultureel *narrative*. Bij conventioneel optreden is oog voor het terrein bepalend voor militair

succes; in ‘the long war’ is het oog voor het menselijke terrein bepalend. Voor conventioneel optreden zijn kaart en kompas, GPS en tomtom perfecte hulpmiddelen. Voor de tweede categorie bestaan dergelijke *decision aids* nog niet.

De transformatie waar krijgsmachten (niet alleen de Amerikaanse) voor staan is om een zekere culturele sensitiviteit toe te voegen aan het bestaande pallet aan operationele capaciteiten. Het gaat niet om een transitie van kinetisch naar cultuur-sensitief optreden maar om cultureel bewustzijn waardoor commandanten en eenheden in staat zijn om een culturele sturing mee te geven aan operationele activiteiten. En dat begint met het accepteren dat meer aandacht voor het culturele terrein tot andere (militaire) oplossingen leidt.

Ondanks het feit dat onze Amerikaanse wapenbroeders wellicht pas laat het licht zien, zijn zij zich wel bewust van de omvang en de persistentie van het probleem, en de noodzakelijke organisatorische aanpassingen die een oplossing vergen. Zij hebben dan ook ingezet op *Human Terrain Teams, Red Teaming, Reach Back Research Centers, Social Science Research and Analyses* (beschikbaar op divisieniveau).

Hoewel het XXL-denken in Nederland niet zo sterk aanwezig is als in de VS, kan Nederland wel degelijk leren van de Amerikaanse aanpak. De huidige generatie conflicten kenmerkt zich door een (inter)culturele context die bepalend is voor de dynamiek van het conflict en het proces dat leidt tot een oplossing. Contact maken met de lokale cultuur is de eerste stap en het aangaan van een dialoog met de lokale bevolking een essentieel en vitaal onderdeel van een militaire strategie. Een culturele tomtom zou daarbij een handig hulpmiddel zijn. In ieder geval is het devies: meer Hofstede¹ dan Clausewitz en van ‘contact wait out!’ naar ‘connect wait out!’ ■

1 Geert Hofstede, *Allemaal Andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen*, uitgeverij Contact (18-de druk, 2005).